

Az akadémia alapfeladata az iskolai továbbképzések biztosítása. A továbbképzés lehet központi, regionális és egy-egy iskolának szóló. Azok, akik a központi továbbképzéseken részt vesznek, maguk is tarthatnak továbbképzéseket regionális, illetve iskolai szinten. Így biztosítják a multiplikátor-effektust. Az akadémia nemcsak kötelező feladatokat lát el, hanem megrendelésre is szervez különböző tanfolyamokat (például a Goethe Intézet számára, ezeken tudtommal sok magyar pedagógus is részt vett már).

Bár nem tartozik szorosan a tanárképzés témájához, de a program szervezői lehetőséget nyújtottak arra, hogy felkeressük Németország legnagyobb és legismertebb

tankönyvkiadóját, a stuttgarti székhelyű Klett Kiadót.

A tanulmányút számomra nagyon tanulságos volt. Hazai tanárképzésünk egyáltalán nem kompatibilis a jelenlegi EU-tagállamok képzési rendszerével. A magyar diákok igen alacsony óraszámban készülnek fel a tanári pályára, s a gyakorlat is igen kevés. Az előírt 15 önálló tanítási órába nem fér bele, hogy kialakuljanak azok a készségek, amik a tanári munkához szükségesek. Ezért csak azt tudom remélni, hogy nálunk is kialakítják most már azt a képzési formát, amely legalább némileg közelít ahhoz, amit Baden-Württembergben láttunk.

Petneki Katalin

Felsőoktatási akkreditáció Németországban

Az akkreditációt kettős vonatkozásban emlegetik napjaink felsőoktatással foglalkozó szakirodalmában. Egyrészt – a tömegesedő képzés színvonalcsökkentő hatását ellensúlyozni kívánó – minőségbiztosítási funkciója kapcsán, másrészt mint a felsőoktatási tér szereplőinek (állam, intézmények, társadalom) viszonyát tükröző konstellációt, az új állami irányítási mechanizmusok egyikét. Az akkreditáció stratégiai jelentőségre tett szert a közös európai felsőoktatási tér kialakítására törekvő felsőoktatás-politikában.

A Bolognai Nyilatkozat már kiemelt fontosságot tulajdonít az akkreditációnak, és a hallgatói mobilitást, az intézmények közötti átjárhatóságot, a fokozatok elismerését, valamint a képzés minőségét elősegítő tényezőként értékeli. Németországban az akkreditáció az elmúlt évek helyi és nemzetközi felsőoktatási reformtörekvéseinek hozadékaként került bevezetésre.

A felsőoktatási erőviszonyok alakulása

Állam – intézmény – társadalom

Az akkreditáció bevezetésekor Németország – a fennálló rendszerek tanulmányozása mellett (1) – egy saját modell ki-

dolgozása mellett döntött. A Bakkalaureus/Bachelor vagy Magister/Master fokozatok (a továbbiakban B-/M-fokozatok, illetve -programok) meghonosítása kapcsán a nemzetközi végzettségek sokszínűsége miatt egy önálló német út kijelölése vált szükségessé. Heimer és Schneider elmélete (2) alapján az akkreditáció országonként aszerint változik, hogy a felsőoktatási intézmények, az állam és a társadalom úgynevezett Clark-háromszögének viszonyrendszerében az illető ország felsőoktatása hol helyezkedik el. A német rendszert az erős állami befolyás jellemezte és jellemzi ma is. Az akkreditáció az állam-intézmény viszony lazulását hozta, erősödött az egyetemek és szakfiskolák auto-

nómiája, de ez egyben a társadalmi igényekhez való alkalmazkodás feltételének megvalósulásával járt együtt. Az akkreditáció tehát a háromszögben ható erők megváltozását vonja maga után, úgymond kiegyenlítő szerepe van. Az eljárás bevezetése ezért a felsőoktatás állami szerepvállalása körüli vitákat indított el Németországban, ahol az oktatást hagyományosan az állam feladatának tekintik és felelősségét hangoztatják. Az államnak kell fenntartóként gondoskodnia a minimumkövetelmények teljesítéséről és a fokozatok egyenértékűségéről. Az akkreditáció bevezetését ezért néhányan struktúráváltásnak fogják fel, piaci orientációról, sőt amerikanizálódásról beszélnek. Az akkreditáció a szemükben tehát egy más, a némettől idegen rendszer része. A kép azonban ennél jóval összetettebb, hiszen az akkreditáció bevezetése egy felülről induló felsőoktatási reformcsomag része volt, amely azonban az állam visszaszorulását hozta, és a felsőoktatás társadalmi elszámoltathatóságának felértékelését célozta – szemben az állammal. A képzés tartalmi részének kialakítása a korábnál nagyobb mértékben került az intézmények hatáskörébe. (3) Tehát miközben az állam térnyerése csökken, irányítóként továbbra is jelen van. Fontos azonban leszögezünk, hogy az akkreditáció csak „iránytűje” a vázolt folyamatnak, ugyanis az akkreditáció nem terjed ki az egész német felsőoktatásra. A német erőteret ezenkívül az is jellemzi, hogy az állam hatásköre a szövetségi alapon álló államszervezet révén is széles.

Az állami ellenőrzés változásai

Németországban, illetve egész Európában az állam és a felsőoktatás viszonyrendszere jelentős átalakuláson ment keresztül. Az új struktúrát a következő kulcsszavakkal lehetne jellemezni:

- adminisztratív → aktíváló állam;
- részletekbe menő szabályozás → célokat leszögező keretszabályozás;
- főként bemeneti → főként kimeneti finanszírozás;
- dereguláció, decentralizáció;

– közös felelősség a pénzügyekért és a feladatok teljesítésért;

– új irányítási modellek;

– autonómia és minőségbiztosítás. (4)

Németországban a keret-vizsgaszabályzatok (Rahmenprüfungsordnung) jelentettek – és az ún. diplomát adó programok esetében továbbra is jelentik – az állami irányítás egyik fontos eszközét. Feladatuk, hogy biztosítsák az ugyanazon nevű végzettségek összehasonlítását a tartományi kereteken túl. A keret-vizsgaszabályzatok részletekbe menő, programspecifikus, szakmai-tartalmi szabályozásokat tartalmaznak a képzési időt, a program besorolását, a heti óraszámot, a szakvizsgát, illetve bizonyos esetben a gyakorlati időt illetően. A keret-vizsgaszabályzatok általános részében a vizsgáztatással kapcsolatos előírásokat fogalmazták meg. A keret-vizsgaszabályzatok rendszerét számos kritika érte. Bírálták rövidlátósága, nehézsége, innováció-ellenessége miatt. Egy-egy programra érvényes keret-vizsgaszabályzat megújítása sokszor éveket vett igénybe, így előfordult, hogy megszületésekor rögvest elavultnak is volt tekinthető. Az elmúlt időszakban egyre nehezebbé vált ezért megnyerni a tudományos élet képviselőit az egyes szabályzatokat megreformáló szakbizottságokba. (5) A felsőfokú szakképzés jelentőségének megnövekedése, a felsőoktatásra nehezedő nyomás, a társadalom és a gazdaság új és új elvárásaihoz való igazodás szükségessége indokoltta tettek egy más struktúrában való gondolkodást. Ez az új rendszer az akkreditáció. (6)

Az akkreditáció szervezeti kereteit és az eljárás menetét a Kultusministerkonferenz (KMK) és a Hochschulrektorenkonferenz (HRK) közösen alakította ki. Tartalmi kérdésekbe azonban nem akartak beleszólni. Az új programok tartalmi értékelése a szakértők jogosítványa lett. Az állami szabályozás egyes elemei azonban továbbra is megmaradtak, és a Hochschulrahmengesetz (HRG) törvényi szabályozásai érvényben maradtak. A KMK csak általános, szerkezeti kérdésekben foglalt állást. Szabályozta a képzési időt szakra és végzettségre vonatkozó differenciálás nélkül, a

képzési rendszert (egymásra épülő, szakmára képesítő képzési struktúra, kreditrendszer, modulrendszer), az általános felvételi követelményeket és az átjárhatóság szabályait, a programok indítását és ezzel kapcsolatban a végzettségeket, ezek értékét. (7)

A tartományok hatáskörébe tartozik az egyes programokra vonatkozó felvételi követelmények meghatározása vagy az oktatók alkalmazásához szükséges kritériumok megadása. A tartományok megállapodásban programonként rögzítették a B-/M-fokokat megszerzéséhez szükséges tanulmányi idő hosszúságát, megegyeztek az új fokozatok elnevezésében és ezek intézménytípustól független karakterében. A tartományok közös

feladata továbbá az intézmények közötti átjárhatóság lehetőségének és a fokozatok egyenértékűségének szabályozása. A KMK szerkezeti előírásain keresztül a közös feladatok beépíthetőek az akkreditációba, hiszen ezek az összes akkreditációs ügynökségre kötelezőek. Mivel a tartományok

ezen jogai és kötelességei a Felsőoktatási Keret törvényben is le vannak fektetve, hogy az egyéni és közös felelősségük biztosítva legyen, a tartományok képviselői helyet kaptak a központi akkreditációs szervezet, az Akkreditierungsrat (AR) tagjai között. (8)

A tartomány beleegyezése a feltétele az új program indításának vagy létező program esetén a vizsgaszabályzat megváltoztatásának. A tartomány a lefolytatott eljárásban megvizsgálja, vajon a program kompatibilis-e a tartományi oktatási tervvel, rendelkezésre állnak-e az indításhoz szükséges anyagi eszközök, a program vizsgaszabályzata összhangban van-e a tartományi vizsgáztatási joggal, valamint hogy betartották-e a keret-vizsgaszabály-

zat, illetve az új programok esetén a KMK rendelkezéseit. A tartományi engedélyezés az akkreditáció bevezetése után is megmaradt, ez utóbbi csak annyiban érintette, hogy a sikeres akkreditációt a tartományok többségében a programindítási engedély megadásához kötik, az engedélyezési eljárás ezáltal megrövidült. Az állam legfőbb fenntartóként felelős ugyanis az intézményekben folyó képzésért, joga van bele szólni a programstruktúrába. (9)

Az akkreditáció kialakulása

Az akkreditáció bevezetése csak egyik eleme volt az 1990-es évek felsőoktatási reformcsomagjának. A német felsőoktatás napjainkban a változások korát éri. A nö-

A német akkreditációs rendszer kétszintű. Az AR irányító és koordináló szerepet tölt be, valamint a programok akkreditálását végző akkreditációs ügynökségeket (Akkreditierungsagenturen) akkreditálja. Ez a decentralizált akkreditációs rendszer a létrehozók véleménye szerint a német föderális alapon álló oktatási rendszernek jobban megfelel, mint az egy akkreditációs szervezettel felálló szisztéma.

vekvő hallgatói létszám, a minőségi problémák, a tanulmányi idő meghosszabbodása, az állam takarékosági politikája, a felsőoktatási globalizáció reformintézkedések sorát indította el. A folyamat végső célja a felsőoktatás nemzetközi versenyképességének emelése. A reform egyes elemei a következők voltak:

- szerkezeti átalakítás: az angolszász, egymásra épülő bachelor és master fokozatok bevezetése;
- a minőségbiztosítás fontosságának hangsúlyozása: az akkreditáció elindítása, az evaluáció kötelezővé tétele;
- az oktatók és kutatók szolgálati jogainak és bérezésének a reformja (ennek keretében az ún. juniorprofesszori állások meghirdetése, törekvések a habilitáció megszüntetésére stb.);
- a finanszírozás több lábra állítása (globális intézményi költségvetésre való áttérés, ezáltal a pénzügyi autonómia növelése, a tandíj bevezetésének kérdése, nem állami, illetve tartományi források bevonása), piaci hatások érvényesülése a felsőoktatásban;

– a gazdálkodó és szolgáltató felsőoktatási intézmény megteremtése (az intézmény saját profil kialakítására törekszik, az oktatás és a kutatás minőségét vizsgáló eljárások mögött a befektetők megnyerése, illetve a támogatás igazolása áll). (10)

Az akkreditáció ennek a reformprogramnak a részét képezi, és szorosan illeszkedik a „Bolognai folyamat”-ba. Heimer és Schneider a „reformdugó” hajtóerejének nevezi. (11)

Az akkreditáció németországi meghonosítása szorosan összefügg a B-/M-programok bevezetésével, amelyet a HRG 1998. augusztusi módosítása tett lehetővé. A reform céljai:

- a képzési kínálat rugalmasabbá tétele;
- a német felsőoktatási intézményekben szerzett végzettségek nemzetközi elfogadásának javítása;

- ezáltal a hallgatói mobilitás erősítése, a német felsőoktatás vonzóvá tétele a külföldi hallgatók számára.

Az egymásra épülő, modulokból álló, gyakran interdiszciplináris programok, amelyek a reformot kidolgozók szándéka szerint rugalmasan reagálnak a tudomány, a gazdaság és a hallgatók igényeire és gyors tartalmi megújódásra képesek, az állami szabályozás új formájának bevezetését tették indokolttá, egy, a korábbinál gyorsabb és több szereplőt bevonó eljárást, az akkreditációt. (12)

Az akkreditáció fogalma tehát egy minőségbiztosítási eljárást takar, amelyet a KMK legutóbbi határozata így definiál:

Az akkreditáció létrehozásának célja a tartományokat és a felsőoktatási intézményeket átfogó minőségbiztosítási rendszer kialakítása volt. Az akkreditáció olyan formalizált és objektíválható eljárás, amelynek során megvizsgálják, hogy egy tanulmányi program szakmai és tartalmi szempontok szerint, valamint a szakmai relevanciája szempontjából megfelel-e a minimum-követelményeknek. (13)

Az akkreditáció általános céljait a KMK határozta meg, majd az Akkreditierungsrat (AR) premisszaként fogadta el. A lefektetett célok az alábbiak:

- minőségbiztosítás;
- a tanulhatóság igazolása;

- a sokszínűség lehetővé tétele;

- az átláthatóság biztosítása. (14)

A HRK plénuma 1998. július 6-án hozta meg döntését az akkreditáció bevezetéséről. A HRK határozatára hivatkozva a KMK 1998. december 3-án döntött az akkreditáció bevezetése mellett. A tartományi oktatási miniszterek az új programok indítása szempontjából a tartományok illetőségére és felelősségére való tekintettel szétválasztották az akkreditációt az állami engedélyezéstől, és egy tartományok feletti Akkreditációs Tanács (Akkreditierungsrat) létrehozásáról határoztak. Az akkreditációs rendszert kialakító és felügyelő Akkreditierungsratot (AR) a HRK és a KMK közösen alapította, tagjait együttesen választották ki. Az AR 1999. július 7-én alakult meg, titkársága 1999. novemberében vette fel munkáját a HRK szervezetén belül. Az AR három év próbaidőt követően – a 2001 őszen lefolytatott evaluációs eljárást követően – 2002 óta működik végleges formájában. Az AR munkáját négy szereplős erőterben folytatja. Tekintettel kell lennie az állami felelősségre, a tudományos közösség szakmai kompetenciájára, az intézményi autonómiára és a munkaerőpiac érdekeire. (15) Ezt tükrözi tagságának összetétele is: a testületben helyt kaptak a tudomány, az állam, a gazdaság (a munkaadói oldal és a munkavállalók érdekvégyesítő szervei, a szakszervezetek) képviselői, valamint egyetemi és szakfőiskolai hallgatók.

A német akkreditációs rendszer kétszintű. Az AR irányító és koordináló szerepet tölt be, valamint a programok akkreditálását végző akkreditációs ügynökségeket (Akkreditierungsagenturen) akkreditálja. Ez a decentralizált akkreditációs rendszer a létrehozók véleménye szerint a német föderális alapon álló oktatási rendszernek jobban megfelel, mint az egy akkreditációs szervezettel felálló szisztéma. (16)

Az Akkreditierungsrat megalakulását követően az alábbi feladatok elvégzéséhez látott hozzá:

- a B- és az M- programok tartalmi megkülönböztetéséhez referenciakeretek (Referenzrahmen) kidolgozása;

– az ügynökségek akkreditálásához szükséges eljárás, a szervezeti alapelvek, valamint a döntéshozatali szempontok kidolgozása;

– a programok küszöbön álló bevezetése miatt azonnal meg kellett kezdenie az akkreditációs ügynökségek akkreditálását;

– az eljárás kidolgozása az általa lefolytatott akkreditációhoz. (17)

Az AR első feladata a minőségi kritériumok kialakítása volt, hogy ezen szempontok alapján megkezdődhessen a B-/M-programok (18), valamint az akkreditációs ügynökségek akkreditálása. Ennek érdekében úgy határoztak, hogy a testület hatáskörébe ne csak az akkreditációs ügynökségek akkreditálása és a rendszer felügyelete tartozzék, hanem – kivételes esetben – maga is akkreditálhasson programokat, ezáltal a maga által felállított szempontrendszert kipróbálhassa, továbbfejleszthesse. Az Akkreditierungsrat 1999. november 30-án fogadta el a „Mindeststandards und Kriterien zur Akkreditierung von Akkreditierungsagenturen und Akkreditierung von Studiengängen mit den Abschlüssen Bachelor/Bakkalaureus und Master/Magister” című határozatot, amelyben az ügynökségek és a programok akkreditálásához szükséges minimumkövetelményeket és kritériumokat szabta meg. (19)

Az akkreditáció alá vonhatók az állami és az államilag elismert, magán felsőoktatási intézményekben működő B-/M-programok, valamint – a KMK legújabb határozata szerint – azok a diplomával és magiszteri fokozattal záruló képzések, amelyekre nincsenek keret-vizsgaszabályzatok, vagy a fennállóak elavultak. (20)

A programok akkreditálása alapvetően nem az AR feladata, hanem az e célból általa akkreditált ügynökségeké. Ezen ügynökségek területi és szakmai alapon szerveződnek. Jelenleg hat akkreditált ügynökség működik az országban, melyek közül három ún. regionális (ZevA, ACQUIN, AQAS), három pedig ún. szakmai ügynökség (FIBAA, ASIIN, AHPGS). (21) Előbbiekk nevével ellentétben nem korlátozzák tevékenységüket egyes tartományokra, a kifejezés részint az alapítókra utal (a

ZevA-t például alsó-szászországi felsőoktatási intézmények hozták létre), illetve a mögöttük álló tartományi támogatásra. Megkülönbözteti őket a többi ügynökségtől, hogy tudományterületi megkötés nélkül az összes program akkreditálását elvállalják. (22)

A központi akkreditációs szervezet – az Akkreditierungsrat

Az AR feladatait a KMK 2002 szeptemberében az alábbiak szerint határozta meg:

– akkreditációs ügynökségek akkreditálása meghatározott időre, és ennek következtében akkreditációs jogosítvány átadása, valamint az ügynökségek reakkreditálása;

– az ügynökségeken keresztül a felsőoktatási intézmények ellenőrzése, vajon teljesítik-e feladatukat;

– az akkreditációs eljárással szemben támasztott minimumkövetelmények megfogalmazása;

– a nemzetközi minőségbiztosítási hálózatokban, akkreditációs szervezetekben az AR feladata, hogy a német érdekeknek érvényt szerezzen; az AR ezen felül figyel arra, hogy az ügynökségek között egészséges verseny alakulhasson ki, közvetít közöttük, támogatja a kommunikációt. (23)

Az akkreditációt az akkreditációs ügynökségek végzik, maga az AR csak kivételes esetben, tartományi megkeresésre folytatja le az eljárást, ha például még nem működik az adott szakterületen akkreditációs ügynökség. Az AR eddig néhány program akkreditálását hajtotta végre. Célja elsősorban a tapasztalatszerzés volt. A KMK 2002. évi határozataiban azonban az AR-tól ezen tevékenység elhagyását kéri, mert ellentétben áll irányító és koordináló szerepével. Az AR feladata a szabad akkreditációs piac biztosítása. Az intézmények ugyanis maguk választják ki a tetszésüket elnyerő ügynökséget, lehetőségük nyílik azonban arra is, hogy egy külföldi akkreditációs szervezetet kérjenek fel erre a feladatra. (24) Őket terheli az eljárás finanszírozása is.

Akkreditációt csak olyan ügynökség végezhet, amelyet az AR korábban már akkre-

ditált. Az ügynökségeknek ehhez a következő követelményeknek kell megfelelniük:

- szervezeti függetlenség a felsőoktatási intézményektől, a gazdasági és hivatási egyesületektől, szövetségektől;

- intézménytípustól független akkreditáció (hochschulartenübergreifende Akkreditierung);

- nemzeti és nemzetközi kompetencia igazolása, programot és szakot átfogó akkreditáció (studiengang- und fächerübergreifende Akkreditierung);

- követhető és átlátható akkreditációs eljárás;

- kompetencia igazolása a szakvéleményezés kritériumai és szempontjai, valamint a személyi feltételek alapján;

- belső minőségbiztosítási eljárások, megfelelő dokumentációs és információs rendszer. (25)

Az ügynökségek feladatait az AR az alábbiakban határozta meg:

- a minimumkövetelmények felülvizsgálása és megállapítása, a B-/M-programok minőségének biztosítása a benyújtott koncepciók vizsgálata, illetve az esetleges evaluációs eredmények alapján;

- a képzés, valamint a programok „tanulhatóságnak” megvizsgálása, különösen a hallgatók szakmai felkészültségének ellenőrzése (a megszerzett tudás, illetve kompetenciák birtokában elhelyezkedésük után milyen szakmai fejlődésre lehet számítani);

- világos kép adása az intézmények differenciált képzési struktúrájáról;

- a minimumkövetelmények betartásának ellenőrzése. (26)

Intézményi önállóság deklarálásán és a tevékenységi kör meghatározásán túl az AR olyan kérdéseket is rendezett, mint a szakértők javadalmazása, a munkaerőpiaci oldal és a hallgatók bevonása, nemzetközi együttműködés, az akkreditáció módszertana és az eljárás, a költségterv elkészítése, illetve a pénzfelhasználás átláthatóvá tétele.

A központi akkreditációs szervezet az Akkreditierungsratból és az ennek munkáját segítő Titkárságból áll. A Titkárság a folyó ügyek intézésére jött létre. A Titkárságvezető és munkatársai az AR elnökének szakmai

vezetésével végzik munkájukat. A munkaadói jogokat felettük a KMK főtitkára gyakorolja. A Titkárság dolgozóit az AR elnökének javaslatára nevezik ki, a KMK Titkárságára vonatkozó szabályok alapján. (27)

Az Akkreditierungsratnak 16 tagja van, akik társadalmi munkában látják el tisztségüket. Csak a feladatuk végzéséhez szükséges úti- és szállásköltségüket térítik meg, illetve a tanácskozások idejére napidíjat kapnak. Az AR jelenlegi elnöke *Hans-Uwe Erichsen* professor, a jogtudományok doktora, a Rektori Konferencia (HRK) korábbi vezetője. Az AR tagjai között az ez év január 1-jén életbe lépett KMK-határozat a felsőoktatási szféra visszaszorulását hozta a tartományok képviselőivel szemben. A Tanács jelenleg a következő tagokból áll:

- a felsőoktatási intézmények képviselői (4 fő);

- a tartományok képviselői (4 fő);

- a szakma képviselői (5 fő), köztük a tartományi munkaügyi minisztériumok és a szakszervezetek egy-egy képviselője;

- a hallgatók (2 fő);

- két külföldi szakértő.

A felsőoktatási intézmények képviselőit és a hallgatókat a HRK, a tartományok képviselőit pedig a KMK nevezi ki. A munkaadók és a munkavállalók szervezetei, valamint a HRK és a KMK bízza meg a szakma 1–1 képviselőjét. A tartományi munkaügyi minisztériumok képviselőjét a KMK jelöli ki a szövetségi Belügyminisztériummal egyetértésben. A külföldi tagokat a HRK és a KMK közösen nevezi meg. Az AR tagjait a HRK és a KMK elnöke négy évre bízza meg, s ez az időtartam tetszés szerint meghosszabbítható. A Tanács maga választja meg elnökét és annak helyettesét szintén négy esztendőre, amely később meghosszabbítható. Mindkettőjük csak az intézmények és a tartományok képviselői közül kerülhet ki, nem tarthatnak azonban ugyanabba a csoportba. (28)

Az AR döntéseit egyszerű többséggel hozza, a tartományok képviselőinek egyes esetekben azonban vétőjoguk van (az akkreditációs eljárásra vonatkozó azon előírások esetén, amelyek összekapcsolódnak a KMK szerkezeti előírásaival, mint

például a vizsgaszabályzatra, a képzési időre, a programok, szakok beosztására, az óraszámra vonatkozó szabályzatok). (29)

Az AR Bonnban székel, a KMK Titkárságának épületében. A Titkárság a Titkárságvezető mellett két munkatárs dolgozik. Az AR tagjainak megközelítőleg másfél-kéthavi rendszerességgel tartott üléseinek helyszínei azonban változnak. 2002-ben az ülések felére (négy összejövetel) nem Bonnban került sor. (30)

Az AR munkáját – külföldi szakértőkkel és egyfajta ellenőrző hatóságként – a KMK és a HRK rendszeresen, megközelítően öt évenként evaluálja. (31) Az első evaluációra 2001-ben került sor.

Az Akkreditierungsratot működése első három évében egy tudományos alapítvány, a Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft finansírozta. Az AR-nak más forrásból nem voltak bevételei, saját program-akkreditációs munkáját ellenszolgáltatás nélkül végezte. (32) 2002-től az AR és Titkárságának finanszírozását a KMK Titkárságának pénzügyi kerete biztosítja, működési költségét tehát a tartományok fedezik. (33) Az AR dologi és személyi költségei ebben elkülönítve szerepelnek, felhasználása felett önállóan rendelkezik. A költségek esetleges kiegészítése a KMK Titkárság költségvetéséért felelős személy beleegyezésével történhet. (34) A KMK szerint a finanszírozás ezen közvetlen módja egyszerűbb és költségkímélőbb, mint az ügynökségeken keresztül történő „megkerülő-finanszírozás”, amely az akkreditációs bevételekre támaszkodva végeredményben szintén állami pénzügyekből fedezné az AR működését. Az AR Titkárságának a KMK Titkárságához kötése által az AR finanszírozása így egy már működő rendszer keretében megoldhatóvá vált, ezért nem vált szükségessé egy új tartományi vagy egy új közös szövetségi-tartományi finanszírozási rendszer létrehozása. (35)

Az akkreditáció folyamata

Az akkreditációs eljárást – az említett néhány kivételtől eltekintve – az akkreditációs ügynökségek végzik. Az akkreditá-

ció folyamata, az akkreditálás az akkreditációs ügynökségek gyakorlata alapján változik, a fennálló különbségek azonban nem érintik ennek lényegét, az eljárás főbb pontjai azonosak.

Az egyes akkreditációs ügynökségek tagságukat illetően három nagy csoportba sorolhatók. Az egyik végletet azok a szervezetek jelentik, amelyek kizárólag a felsőoktatási szférához kötődnek (ilyen a ZeVA és az AQAS), a másik szélén pedig azok az ügynökségek helyezkednek el, amelyeket egyértelműen a szakma hozott létre (pl. a FIBAA). Az ügynökségek többsége azonban egyszerre akarja tömöríteni az intézményi és a szakmai oldalt.

Az akkreditálás menete általában a következő:

- az ügynökség megkeresése, előzetes tájékozódás, esetleg tanácskozás;
- az intézmény akkreditációs kérvényt nyújt be a kiválasztott ügynökségnek;
- az intézmény esetleges tájékoztatása a benyújtandó hivatalos iratokról és az eljárás módszeréről;
- az önértékelés elkészítése az illető ügynökség irányelvei alapján (kulcsszavak: célkitűzések, koncepciók, módszertan, képzés tartalma, tanárok, hallgatók, felszereltség, minőségbiztosítás);
- az ügynökség által felkért külső szakértők tartalmi-szakmai véleményezése, helyszíni szemle (beszélgetés az intézmény vezetésével, a programfelelőssel, az oktatókkal és a hallgatókkal, a program bemutatása, a laborok, könyvtárak stb. megtekintése, zárótanácskozás);
- a szakértői javaslat eljuttatása az ügynökség döntéshozatali testületéhez;
- az intézmény, esetleg – amennyiben létezik ilyen szerv – az ügynökség illetékes szakbizottságának tájékoztatása a javaslatról;
- az intézmény (és a szakbizottság) lehetséges állásfoglalása a javaslatról;
- az ügynökség döntéshozatali testületének döntése a program akkreditálásáról, majd ennek nyilvánosságra hozatala;
- az AR tájékoztatása az akkreditációról, a zárójelentés elküldése, az akkreditált program feltüntetése az AR honlapján. (36)

Az akkreditáció általános kritériumait az AR fektette le. A kritériumok röviden így foglalhatók össze:

– a tanterv minősége és nemzetközisége (a tananyag, a tantárgyfelosztás és a képzés rendszere alapján);

– az alapos, következetes koncepció alapján a végzettek alkalmasak-e a szakmai munkára;

– a végzettek lehetséges szakmai előmenetelének megbecsülése a képzés keretében elsajátítottak alapján;

– az intézmény „személyi feltétele” (oktatói, kutatói stb. gárda);

– az infrastrukturális és tárgyi feltételek;

– M-programok esetén a felvételi követelmények;

– átjárhatósági lehetőségek a régi és az új programok között. (37)

Az akkreditálás – a HRK, a KMK és az AR kritériumrendszere alapján – az ügynökség által kidolgozott akkreditációs követelmények szerint történik. Az ügynökségek meghatározott időre akkreditálnak egy-egy programot, ennek lejárta után újra- vagy reakkreditáció szükséges.

Az intézményeknek a felsőoktatási szféra képviselőin keresztül áttételesen képviselőjük van az akkreditációs ügynökségek tagságában, illetve a döntéshozó testületekben. Ezen utóbbiak összetétele meglepően eltér egymástól. Az ügynökségekben a paritás elve alapján a felsőoktatás (az intézmények és a hallgatók) és a szakma, a gazdaság is képviseltetve van, azonban előbbi általában nagyobb súlyban. A FIBAA esetében a társadalom és a gazdaság jelenik meg nagyobb arányban a döntéshozatali testületben.

A KMK határozata alapján az akkreditáció nem helyettesíti az állam elsődleges fe-

lelősségét a felsőoktatási programok indítását illetően. (38) Ennek értelmében a programok indításának állami engedélyezése továbbra is a tartományok kezében marad. Az akkreditáció bevezetését követően azonban a tartományok egyre inkább afelé hajlanak, hogy a saját maguk által lefolytatott eljárás helyett az akkreditációt tekintsék az engedélyezés feltételének. Jelenleg a 16 tartomány közül mindössze egy (Sachsen-Anhalt) nem említi az akkreditációt az engedélyezéssel kapcsolatban. A többi tartomány azonban az engedélyezést lényegében az akkreditációhoz köti. Különbség csak ennek szigo-

rúságát illetően van közöttük. Egyes esetekben az akkreditáció kötelező feltétel (Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen [2002/3 nyári szemeszertől] és Rheinland-Pfalz tartományokban), másutt időleges engedélyezésre ugyan sor kerülhet, a végső állami elismerés azonban csak az akkreditációt követően történhet meg (Baden-Württem-

A legtöbb kritika a felsőoktatás felől éri az akkreditációt. Főleg a hagyományos, nagynevű egyetemek maradtak meg a régi rendszer mellett, kevés új programot indítottak, így az akkreditáció is alig érintette őket. Főként ők nehezményezik, hogy az akkreditációval egy külső szervezetnek kell alávetniük magukat, tehát szabadságuk korlátozásának fogják fel. A felsőoktatási intézmények nagy része az akkreditációt kényszerként fogta fel, egy újabb kötelező vizsgálatnak az állami (tartományi) eljárás mellett.

berg, Bayern, Brandenburg, Saarland, Sachsen, Schleswig-Holstein, Thüringen) vagy pedig előírják, hogy az intézménynek a programindítással egy időben be kell nyújtania az akkreditációs kérvényt (Berlin, Bremen). (39)

Az állam tartományi szinten fontos szerepet tölt be az ügynökségek finanszírozásában is. Több tartomány vállalta, hogy egyes ügynökségeket működésük első éveiben támogatni fog. Tartományi támogatásban három ügynökség részesül: a ZevA, az ACQUIN és az AQAS. Ezt a tényt azonban a többi ügynökség az egyenlő versenyhelyzet megsértésének fogja fel. Hiszen míg ők kizárólag az

akkreditációs bevételekből és a tagdíjakból tartják fenn magukat, az említett három ügynökség jelentős állami támogatásban részesül, így az akkreditáció eljárási díját alacsonyan tudja tartani. Ráadásul a „saját” tartományaik felsőoktatási intézményei részére különösen kedvező díjat szabnak ki. Az állam az akkreditálás menetébe is beleavatkozik azáltal, hogy egyes tartományokban az intézménynek az akkreditációs kérvényt először el kell küldenie az illetékes tartományi minisztériumhoz is, amely megvizsgálja, vajon az állami jóváhagyás feltételeinek megfelelő-e, majd ezen előzetes kontrollt követően továbbítja az ügynökségnek. (40) Mivel a tartomány a „saját” regionális ügynöksége jó gazdasági helyzetében, illetve támogatása megterülésében érdekelt, ezen jogával élve könnyen beleavatkozhat a szabadpiaci helyzetbe. A tartományi minisztériumi bürokrácia számos esetben tartalmi kérdésekben is beleszól az akkreditációs kérvények összeállításába, ez pedig már túlmutat a tartományi tervezés hatáskörén. Habár a keret-vizsgaszabályzatok nem vonatkoznak a B-/M-programokra, a tartalmi szabályozás kikerült az oktatási minisztérium feladatköréből, hivatalnokai sok esetben részint látens, részint közvetlen módon befolyást gyakorolnak az akkreditáció tartalmi követelményeire. (41)

Az ügynökségek döntéshozatali testületeinek, illetve a látogató bizottságoknak az összetételére az állam (tartományok) nincs(nek) befolyással. A látogató bizottságokba a tudomány és a szakma képviselői kapnak meghívást. Tanácskozási joggal azonban – úgy a ZevA, mint az ACQUIN esetében – a döntéshozatali fórum munkájában részt vesz a tartományi oktatási minisztérium képviselője.

Az új programok népszerűsítése, valamint a hallgatói érdekek megvalósítása érdekében fontos szerepet kap a hallgatók bevonása az akkreditációba. Az AR 2000 nyarán Hallgatói Akkreditációs Egyesületet (Studentischer Akkreditierungspool) alapított az egyes hallgatói szervezetek bevonásával, hogy ezáltal a diákok ne csak az AR munkájába, hanem magába az akk-

reditálásba is könnyebben bevonhatók legyenek. (42)

Az intézmények, vagyis a felsőoktatási szféra és az állam mellett az akkreditáció harmadik szereplője a gazdaság, a felhasználói oldal. Egyes ügynökségek tagságában – ahogy azt fentebb említettük – a gazdaság alapítóként is megjelenik, a döntéshozatali testületben pedig mindenütt jelen vannak képviselői.

Az akkreditációs rendszer működésének problémái – megoldási javaslatok

– Az eljárás formalitássá válhat: az akkreditáció (és az evaluáció) az állami bürokráciát egy újabb, minőségbiztosítási bürokráciával helyettesíti.

– Az intézmények túlterheltsége („virus accrediticus”).

– Minőségbiztosítási szakembergárda kialakításának következménye lehet, hogy intézményi/tanszéki szinten kevesebb döntési jogkör marad.

– A Bolognai folyamat tükrében az akkreditáció nemzetközivé tétele: nemzetközileg elismert ügynökségek létrehozása, nemzetközi együttműködése az ügynökségeknek, az akkreditáció nemzetközi követelményének kidolgozása.

– Az AR függetlenségének garantálása, szerepének erősítése.

– A tartományok akkreditációs politikájának összehangolása.

– Az akkreditációs dugó felszámolása (jelenleg mindössze hat ügynökség működik, 1-1 eljárás átfutási ideje azonban több – átlagban hat – hónapot tesz ki).

– A jogosítvány odaítélésének ideje ügynökségekként változik, a lényeges különbségek felszámolása szükséges, kiváltképp az akkreditáció drágasága miatt.

– A reakkreditálás eljárásának kidolgozása még nem történt meg.

– A különböző profilú (gyakorlatközpontú és elméleti) B-/M-programok akkreditálása ennek tekintetbevételével történjen.

– Az AR és az ügynökség közötti együttműködés javítása elkerülhetetlen.

– Az akkreditáció bevezetésekor, az AR létrehozásakor az állam háttérbe vonult. Az akkreditációs követelményrendszerek központilag igen tágan vannak megfogalmazva, értelmezésük az ügynökségekre marad, aminek negatív következménye, hogy bizonytalanságot szül.

– A harmadfokú rendszer akkreditálása nem megoldott. Egyes, jelenleg nem a felsőoktatás keretében folyó képzések is akkreditáltatni szeretnék magukat.

– Az akkreditáció túl nagy anyagi terhet ró az intézményekre, hiszen jelenleg 15 és 25 ezer euro közötti költséggel kell számolniuk az intézményeknek programonként. (43)

– A minimumkövetelmények szerinti akkreditáció helyett esetleg minőségi szintek szerinti akkreditáció lenne szükséges.

– Nem tisztázott – és jelentős véleménykülönbségek vannak e tekintetben az állam és a tartományok között (44) –, hogy milyen végzettséget adnak az új programok. (45)

Jövőképek, elképzelések

A német felsőoktatási tér szereplői között konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a jövőben az akkreditáció és az evaluáció közelítésére, összekapcsolására feltétlenül szükség van. A felsőoktatási intézmények a költségek megtakarítása és az eljárásokkal járó munka csökkentése érdekében szorgalmazzák a döntést, amelyet maguk az akkreditációs ügynökségek, valamint az AR is támogatnak. Az elképzelések szerint a programok reakkreditálása egyszerűsített eljárás alapján történne, amely inkább evaluációnak fogható fel. Az akkreditációt követő – törvény által is előírt – sikeres evaluáció alapján az újbóli akkreditációra a látogató bizottság helyszíni szemléje nélkül, az önértékelés alapján is sor kerülhetne. A KMK 2002. márciusi határozata már ebbe az irányba mutat, bár továbbra is hangsúlyozza a két eljárás különbözőségét, főként a célokat illetően, de a 2002. szeptemberi határozat már lehetővé teszi az akkreditáció során az evaluációs eredmények figyelembevételét. (46)

Az akkreditáció tárgya egyelőre csak program lehet Németországban. Intézmény-akkreditáció csak a tervekben szerepel, kiváltképp a magánintézményekkel kapcsolatban, de találkozhatunk olyan elképzelésekkel is, amely az akkreditáció több lépcsős bevezetéséről beszél (Studiengang – Fachbereich – Institution), az intézményi akkreditáció eszerint egy későbbi akkreditációs körben valósulhatna meg. A Wissenschaftsrat (WR) 2000-ben részletes tervet dolgozott ki magán felsőoktatási intézmények akkreditációjával kapcsolatban. A felvázolt eljárás lényegét és menetét tekintve megegyezik a mostanival, maga a rendszer azonban párhuzamosan működne a jelenlegivel. A WR maga döntene az akkreditációról, az eljárás lefolytatására pedig saját keretén belül hozna létre egy Akkreditációs Bizottságot. (47) A KMK azonban helyteleníti a párhuzamos akkreditációt, támogatja viszont az akkreditáció tárgykörének kiterjesztését. (48)

*

2002. december 16-ig a kb. 1600 B-/M-programból összesen 175 program (64 BA és 111 MA) akkreditálása történt meg Németországban. A legtöbb döntésre 2001 és 2002 folyamán került sor. A jogositványt az egyes programok 4–7 évre kapták meg. Az egyes ügynökségek – alapításuk évének megfelelően – különböző arányban vettek részt az eljárásban. Hogy az intézmények számára megtérül-e a befektetett pénzösszeg és munka, valamint az ügynökségek életképesek maradnak-e, ez csak a jövőben derül ki. Az akkreditáció (és főként a B-/M-programok bevezetése, a felsőoktatás szerkezeti átalakítása) jelenleg élenként foglalkoztatja a német felsőoktatás szereplőit, nyilvánosan azonban egyre kevesebben kérdőjelezik meg létjogosultságát, éppen a reformfolyamatba való illeszkedése miatt, amelynek szükségessége kérdésében széleskörű konszenzus alakult ki.

A legtöbb kritika a felsőoktatás felől éri az akkreditációt. Főleg a hagyományos, nagynevű egyetemek maradtak meg a régi rendszer mellett, kevés új programot indi-

tottak, így az akkreditáció is alig érintette őket. Főként ők nehezményezik, hogy az akkreditációval egy külső szervezetnek kell alávetniük magukat, tehát szabadságuk korlátozásának fogják fel. A felsőoktatási intézmények nagy része az akkreditációt kényszerként fogta fel, egy újabb kötelező vizsgálatnak az állami (tartományi) eljárás mellett. (49) A legnagyobb az érdeklődés a szakfőiskolák körében, amennyiben pedig a tudományterületeket nézzük, főként a műszaki, gazdaság- és természettudományok művelői néztek nagy várakozással a reform felé, és ezen területeken alakult a legtöbb új program is. (50)

Az akkreditáció elől azonban nem tud kitérni a felsőoktatás, ezért megpróbálja pozitív oldalát tekinteni. Elsősorban szerkezeti és tartalmi reformokat vár tőle, átláthatóbb irányítási mechanizmust, a színvonal emelkedését, a képzés életközelibbé és gyakorlatiasabbá tételét. Az új, egyelőre hibrid felsőoktatási rendszer, illetve ennek része, az akkreditáció egyelőre kialakulatlan, a felsorolt problémák megoldására várnak, és ezt követően lehet majd mérleget vonni sikerességét illetően.

A tanulmányban az akkreditációs rendszer szerkezetét kívántuk felvázolni, behelyezve az öt körülvevő oktatáspolitikai erőterbe. Az akkreditációt az állam és a felsőoktatás viszonyrendszerének alakulása felől közelítettük meg, azonban más értelmezés is lehetséges. Az akkreditációt a fogyasztóvédelem egyik formájának is lehet tekinteni, így a felhasználók, a gazdaság (és a hallgatók) felől is megközelíthető.

Jegyzet

- (1) 1998–1999-ben számos tanulmány jelent meg német szakfolyóiratokban az akkreditáció európai és amerikai gyakorlatáról. Ezekben elsősorban az angolszász, főként amerikai gyakorlat kerül bemutatásra (ld. *Schnitzer*, 1999, *Drake*, 2002, stb.). A működő kontinentális európai akkreditációs rendszerek közül kiváltképp a holland említése gyakori (pl. *Richter*, 2001).
- (2) *Heimer – Schneider*, 2000.
- (3) *Heimer – Schneider*, 2000. 473–475.
- (4) Reinhardt, Uwe (2001): Neues Staatsverhältnis und Hochschulautonomie – Instrumente der Struktur-

planung und Qualitätssicherung. In: *Akkreditierung von Studiengängen*. 9.

(5) *Künftige Entwicklung*, 2002. 3–4.

(6) *Heimer – Schneider*, 2000. 475., *Arbeitsbericht*, 2001, 1.

(7) *Künftige Entwicklung*, 2002, 4–5.

(8) Uo. 13–14.

(9) *Künftige Entwicklung*, 2002, 6., 12., *Statut*, 2002, 2.

(10) *Rébay*, 2001, 8–18., *Heimer – Schneider*, 2000, 471.

(11) *Heimer – Schneider*, 2000. 474. A kritikai megjegyzés arra utal, hogy a felvázolt reformok egy része csak javaslatként létezik.

(12) *Arbeitsbericht*, 2001, 2–3.

(13) *Statut*, 2002, 2.

(14) *Heimer – Schneider*, 2000, 475.

(15) *Arbeitsbericht*, 2001, 4–5.

(16) *Künftige Entwicklung*, 2002, 8.

(17) *Arbeitsbericht*, 2001, 5.

(18) Az angolszász, egymásra épülő bachelor és master végzettséget adó programokat az 1998. évi Felsőoktatási Keretörvény (HRG) tette lehetővé, indításukra azonban először a 2000/01-es téli szemeszterben nyílt lehetőség.

(19) *Künftige Entwicklung*, 2002, 5.

(20) *Statut*, 2002, 2.

(21) Az AVI akkreditálása nem történt meg, az ügynökség az ASIIN tagjaként vesz részt az akkreditációban.

(22) *Künftige Entwicklung*, 2002. 10–11.

(23) *Statut*, 2002, 3.

(24) *Künftige Entwicklung*, 2002, 18. és *Statut*, 2002, 3.

(25) Hoyningen-Huene (2001): Qualitätssicherung im Hochschulbereich – der Prozess der Akkreditierung. In: *Akkreditierung von Studiengängen*. 46.

(26) *Heimer – Schneider*, 2000. 476.

(27) *Statut*, 2002, 4.

(28) *Statut*, 2002, 3–4.

(29) Uo. 4.

(30) www.akkreditierungsrat.de

(31) *Statut*, 2002, 5.

(32) *Arbeitsbericht*, 2001, 12.

(33) Jelenleg ez az összeg kb. évente 250 000 euro (*Künftige Entwicklung*, 2002, 20.).

(34) *Statut*, 2002, 4.

(35) *Künftige Entwicklung*, 2002, 20.

(36) *Arbeitsbericht*, 2001, 10.

(37) Börsch, Franz (2001): Standards für Akkreditierungsverfahren. In: *Internationalisierung*. 22.

(38) *Statut*, 2002, 1.

(39) *Entscheidungsgrundlagen*, 2002, 1–5.

(40) Reuke, Hermann (2001): Zum Verhältnis von Evaluation und Akkreditierung im Rahmen der ZevA. In: *Internationalisierung*. 43.

(41) *Bieri et al.*, 2001, 20–21., 24.

(42) *Arbeitsbericht*, 2001, 7.

(43) *Die Einführung*, 2.

(44) *Bieri et al.*, 2001, 21.

(45) 2002. november 7–8-án a HRK bonni konferenciáján (*Qualitätssicherung im Zuge des Bologna-*

Prozesses – Deutschland ein Jahr vor Berlin 2003 elhangzottak alapján.

(46) *Künftige Entwicklung*, 2002, 16. és *Statut*, 2002, 5.

(47) *Empfehlungen*, 2000, 23–37.

(48) *Künftige Entwicklung*, 2002, 7–8.

(49) Reuke, Hermann (2001): Zum Verhältnis von Evaluation und Akkreditierung im Rahmen der ZevA. In: *Internationalisierung*. 46.

(50) Fuchs, Willi (2001): Akkreditierung – aktuelle und zukünftige Herausforderungen der Universitäten und Fachhochschulen. In: *Akkreditierung von Studiengängen*. 53.

(51) A konferenciakötetek esetében az egyes tanulmányokat az irodalomjegyzékben nem tüntették fel. Az idézett tanulmányok szerzői és pontos címe a jegyzetben szerepel.

Irodalom (51)

„Viel Lärm um nichts?“ *Evaluation von Studium und Lehre und ihre Folgen*. Tagung an der Universität Rostock vom 6. bis 8. September 1998. Beiträge zur Hochschulpolitik 4/1999.

Akkreditierung von Akkreditierungsagenturen und Akkreditierung von Studiengängen mit den Abschlüssen Bachelor/Bakkalaureus und Master/Magister. Mindeststandards und Kriterien. (2000) Akkreditierungsrat, Bonn.

Akkreditierung von Studiengängen – Zukunft der Hochschule in der Bundesrepublik Deutschland. Beiträge zur Hochschulpolitik 1/2001. HRK, Bonn. *Arbeitsbericht 1999/2000*. http://www.akkreditierungsrat.de/arbeitsbericht_1999-2000.htm
Arbeitsbericht Juli 2001. http://www.akkreditierungsrat.de/arbeitsbericht_juli_2001.pdf

Bachelor und Master, Modularisierung, Akkreditierung. http://www.stura.uni-leipzig.de/publikationen/handblatt_ba-ma.html

Bieri, S. – Brinkman, H. – Mayer, E. – Osterwalder, K. – Schulze, W. (2001): *Bericht der Gutachtergruppe „Evaluation des Akkreditierungsrates“* http://www.akkreditierungsrat.de/KMK_Evaluationsbericht.pdf

Die Einführung von Bachelor- und Masterprogrammen an deutschen Hochschulen. Eine Zusammenfassung der Ergebnisse. www.che.de/assets/images/Ergebnisse_BM.pdf

Drake, Hans (2002): „*Bachelor und Master*.“ HSW 1/2002, 10–17.

Empfehlungen zur Akkreditierung privater Hochschulen. Wissenschaftsrat. 4419/00, Berlin, 21. Januar 2000. www.wissenschaftsrat.de/texte/4419-00.pdf

Heimer, Thomas – Schneider, Johann (2000):

„*Akkreditierung und Evaluation an deutschen Hochschulen – Ein Königsweg für die Reform deutscher Hochschulen?*“ Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung 69/2., 468–480.

Hochschulmarketing im Aufbruch. Qualität und Wettbewerb (Tagungsbericht). Eine Veranstaltung des Hochschulkonsortiums GATE Germany und des Projekts Qualitätssicherung der HRK am 29. und 30. Oktober 2001 im Bonner Wissenschaftszentrum. (2002) DAAD, HRK.

Hoffmann, Karl-Heinz (2000): „*Mehr Gestaltungsmöglichkeiten für Lehre und Studium*.“ *Forschung & Lehre* 10/2000, 508–10.

Internationalisierung = Evaluation + Akkreditierung? Beiträge der Hochschulpolitik 8/2001. HRK, Bonn.

Künftige Entwicklung der länder- und hochschulgreifenden Qualitätssicherung in Deutschland. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 01.03.2002. www.akkreditierungsrat.de/KMK_Qualitätssicherung.pdf

Pressemitteilung 06/2000 vom 21. Januar 2000. Sicherung der Qualität privater Hochschulen: Wissenschaftsrat empfiehlt Einführung eines institutionellen Akkreditierungsverfahrens. www.wissenschaftsrat.de/presse/pm_0600.htm

Rébay Magdolna (2001): *A felsőoktatás helyzete Németországban. A finanszírozás kérdése*. (Kézirat) 20. Richter Roland (2001): „*Akkreditierungsverfahren an Fachhochschulen in den Niederlanden*“ *Die neue Hochschule*, 1/2001, 20–22.

Schnitzer, Klaus (1999): „*Akkreditierungsverfahren und -erfahrungen im Ausland*“ *HIS-Kurzinformant*, August, 7–15.

Statut für ein länder- und hochschulübergreifendes Akkreditierungsverfahren. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 24.05.2002. i.d.F. v. 19.09.2002) www.akkreditierungsrat.de/KMK_Statut_2002-09-20.pdf

Wolf, Klaus (2001): *Akkreditierung: Verfahren und Wirkung*. <http://www.uni-weimar.de/KA/tagungen/WissRecht/wolff.html>

Wörner, Johann Dietrich (2000): „*Akkreditierung: Freiwilliger Akt der Hochschule*.“ *Forschung & Lehre*, 10. 510–515.

Cikkünk a B 1985/IV/02. sz., „Felsőoktatási akkreditáció” című OKTK-kutatás keretében készült. Témavezető: Kozma Tamás.

Rébay Magdolna